

«HALKIN DOSTLARI» NEDİR? ¹

(Marx'çılara Karşı Çıkan **Russkoye Bogatstvo**'daki Yazılara
Bir Cevap)

V. I. LENİN

Çev.: Doç. Dr. Türkkaya ATAÖV

Russkoye Bogatstvo² Sosyal-Demokratlara karşı bir kampanya açmıştır. Bu derginin ileri gelenlerinden biri olan N. Mihaylovski³

- (1) Lenin «*Halkın Dostları*» *Nedir ve Sosyal Demokratlarla Nasıl Savaşıyorlar?* adlı kitabını 1894'de yayınlamıştır. Bu kitabın birinci bölümü Nisanda, ikinci ve üçüncü bölümleri de Yaz aylarında yayınlanmıştır. Burada çevrilen parça birinci bölüme ait ilk parçadır. Oysa, parça parça yayımlanan kitabın bütünü fakültemiz dergisi sayfalarıyla 150 sayfa kadardır.

Lenin bu yapıtını 1892-1893 yıllarında Samara'da yazmağa başlamıştır. Lenin'in bu kentteki Marxçı dernekte Marxizme karşı olan Vоротsov, Mihaylovski, Yujakov ve Krivenko gibi yazarlara karşı yaptığı eleştiri biçimindeki konuşmalar, işte, bu kitabına hazırlık niteliğinde olmuştur.

Yukarda kısaca belirtildiği gibi, Lenin'in bu araştırması bölüm bölüm yayınlanmıştır. Birinci bölüm 1894 İlbaharında Petrograd'da yayınlanmış, 1894 yılının Temmuz ayında da aynı bölümün ikinci baskısı çıkmıştır. Aynı bölüm Petrograd'dan başka, Moskova, Vilno, Kiev, Çernigov, Poltava, Vladimir, Penza, (Don üstünde) Rostov, Tiflis ve öteki bazı kentlerde türlü biçimlerde yayınlanmıştır. Bu kitap, kısa zamanda, «Emeğin Kurtuluşu» ve dış ülkelerdeki sosyalist çevrelerde bilinmeğe başlandı. (Çev.)

- (2) *Russkoye Bogatstvo* 1876-1918 yılları arasında yayınlanmış olan aylık bir dergidir. Bu yayın 1890'da Mihaylovski ve Krivenko'nun sorumluluğuna geçmiştir. Dergi bunların önderliğinde Marxizme karşı mücadele etmiştir. (Çev.)
- (3) Nikolai Konstantinoviç Mikhailovski (1842-1904) liberal Narodizmin ideologlarından olan bir Rus sosyoloğuydu. 1868'de *Oteçestvenniye Zapiski*'nin yazı kuruluna girdi; sonra da editörü oldu. *Russkoye Bogatstvo*'nun Marxizme karşı koyan yazarlarından en ön safta yer alışı 1892'ye rastlar. Bu yazar Rusya'nın demokratlaşma çabasında basın alanında Çernişevski geleneğini sürdürdüğünü ileri sürmesine rağmen, felsefi anlamda Çernişevski'den geri olduğuna şüphe yoktur.

daha geçen yılın onuncu sayısında «sözüm ona kendilerine Marx'çı ya da Sosyal-Demokrat deyenlerimize» karşı bir «polemik» açtı

(Nikolai Gavriloviç Çernişevski [1828-1889] maddeci bir düşünür ve bir hayalci sosyalistti. Saratov'da bir papaz ailesine doğan Çernişevski 1850'de St. Petersburg Üniversitesini bitirmiş, 1853-1862 yıllarında *Sovremennik* [Çağdaş] dergisine yazmıştı. 1862'de tutuklanmış, St. Peter ve Paul zindanlarına atılmış, sonra da küreğe mahkûm edilerek Sibirya'ya yollanmıştı. 1883'te Astrakhan'da yerleşmesine, daha sonra da Saratov'a dönmesine izin verilmişti. 1889'da Saratov'da öldü. Çernişevski 1860'larda Rusya'daki devrimci demokratik hareketin önderiydi. «Bir köylü devrimi fikrini, bütün eski iktidarın yığınların mücadelesiyle yıkılacağı fikri»ni [Lenin, *Bütün Eserleri*, C. XVII, s. 123] savunan Rus Sosyal Demokratlarının en önde gelenlerindendi. Onun öğretileriyle sınıf mücadelelerinin ruhunu benimsemiş bir kuşak yetişti. Çernişevski'nin, Herzen ve Belinski'nin düşünceleriyle etkilendiği, hattâ klâsik Alman felsefesinin özellikle Feuerbach'ın etkisinde kaldığı doğrudur, fakat Çernişevski felsefenin toplumsal rolünü ve Hegel'in diyalektiğinin önemini anlamakta Feuerbach'dan daha ileri gidebilmiştir. Çernişevski bütün felsefî görüşlerini halkın serflikten ve burjuva boyunduruğundan kurtuluşu fikrinin emrine verdi. Bilgi teorisinde [epistemoloji] maddeci yaklaşımı kabul etti ve Kant'ın agnostik görüşlerine (yâni, evreni bilme olanağını reddeden ve bilimi sınırlayan görüşler) karşı durdu. Feuerbach'ın aksine, Hegel'in diyalektiğini maddeci açıdan geliştirdi. Siyasal ekonomi, tarih, estetik ve sanat eleştirisi gibi çeşitli konulardaki teorik ve pratik sorunların çözümünde diyalektiğin uygulanışının başarılı örneklerini verdi. Çernişevski kapitalizme henüz tam geçememiş ve feodal ilişkilerin egemen olduğu bir Rusya'da doğmuştu; maddeciliği anlayışı da aslında bu çerçeveye sınırlı kalmıştır. Fakat buna rağmen, çağdaş toplumun sınıf niteliğini, toplumların gelişmesinde sınıf mücadelesinin önemini kavramıştır. Kişilerin ve sınıfların ideolojileri ve bilinçleriyle içinde yaşadıkları ekonomik koşulların, yani sınıfsal ve kişisel çıkarlarının temelinden bağlantılı olduğu gerçeğini de görmüştür. Toplum tarihinde emekçi halkın çıkarlarının birinci derecede önemli olduğunu söyleyerek, halk yığınlarını tarihin yapıcı gücü olarak saptayanlardandır. Rusya'da ve Batı Avrupa'daki liberalizmin aslında emekçi sınıfların hak ve çıkarlarına set çeken karşı-devrimci bir özü bulunduğunu ortaya koyarak toplumun bilimsel anlatımında hizmetleri olmuştur. «Köylü reformu» diye ileri sürülen tekliflerin «gerçek feodal niteliğini» gören [Lenin, *Bütün Eserleri*, C. XII, s. 122] oydu. Yalnız, Çernişevski sosyalizme köylü komünleri yoluyla gidilebileceğini söylüyordu. Sosyalizme geçişte proletaryanın önder rolünden haberli görünmüyordu. Fakat bütün hayalci sosyalistler arasında bilimsel sosyalizme en yakın olan herhalde Çernişevski idi. Sosyalizmin gelişmiş bir teknoloji esası üstüne ve halkın kendi katılımıyla kurulabileceğini biliyordu. Marx'ın ifade ettiği gibi, Çernişevski burjuva iktisatçıların iflâs ettiren düşünceler ileri sürdü. *Rus Edebiyatının Gogol Dönemi Üzerine Yazılar, Felsefede Antropolojik İlke ve İnsan Bilgisinde Doğa* adlı kitapları varsa

lacağını ilân etmişti. Bundan sonra, Bay S. Krivenko'nun «Kültürlü Yazarlarımız» (No. 12) ve Bay N. Mihaylovski'nin «Edebiyat ve Hayat» (**Russkoye Bogatstvo**, No. 1 ve 2, 1894) adlı yazıları yayımlandı. Derginin bizim ekonomik gerçeklerimiz hakkındaki kendi görüşlerine gelince, bunlar Bay S. Yuzhakov'un «Rusya'nın Ekonomik Gelişmesi Sorunları» (No. 10 ve 12) adlı yazısında tam olarak açıklanmıştı. Gerçek «halk dostları»nın fikir ve taktiklerini temsil ettikleri savında bulunan bu beyler Sosyal-Demokratların baş düşmanları olduklarını gösteriyorlar. Gelin, bu «halk dostları»nı, onların Marxizmi eleştirilerini, fikirlerini ve taktiklerini inceleyelim.

Bay N. Mihaylovski dikkatini en başta Marxizmin teorik ilkelere üstüne çevirmekte ve böylece özellikle tarihin maddeci görünüşünü incelemektedir. Mihaylovski bu teoriyi yansıtan geniş Marxist kaynakların muhtevisini genel bir biçimde verdikten sonra eleştirisine şu tiradla başlamaktadır :

«Herşeyden önce, Marx'ın hangi eserinde maddeci tarih görüşünü ifade ettiği sorusu kendiliğinden ortaya çıkıyor. Marx **Kapital**'de bize mantık gücünün derin bilgiyle hem ekonomik edebiyatı, hem de önemli gerçekleri dikkatle inceleyerek birleştirme örneği vermiştir. Marx ekonomi biliminin çoktan unutulmuş ya da bugün kimsenin tanımadığı teorisyenlerini ortaya çıkarmış, hattâ fabrika müfettişlerinin ya da çeşitli özel komisyon uzmanlarının raporlarında en küçük ayrıntıları bile incelemeyi ihmâl etmemiştir : bir kelimeyle, kendi ekonomi teorilerini kısmen esaslandırmak, kısmen de örneklemek için kanıt olacak yığınlarla malzeme araştırmıştır. Eğer o tarihsel süreç kavramı hakkında «yepyeni bir görüş» yaratmış, insanlığın bütün geçmişini bu yeni görüşe göre aydınlatmış ve bugüne değin felsefi-tarihsel teorileri özetlemişse, bunu, kuşkusuz, aynı itinayla yapmıştır : tarihsel süreç hakkında şimdiye kadar bilinen

da, asıl *Ne Yapmalı?* adlı kitabıyla tanınmıştır. Lenin kitaplarından birine bu kitabın başlığını koymuştur).

Mikhailovski'nin Çernişevski ile farkını göstermek için yukarıda yaptığımız özetten sonra, Mikhailovski'nin pozitivist ve bir hayli agnostik olduğunu belirtelim. Tarihi yapanların sınıflar değil, kişiler («kahramanlar») olduğunu söyleyen Mihaylovski insan bilgisinin iki farklı alanında değişik yöntemler uygulanması gerektiğine inanıyordu : doğa bilimlerinde objektif, toplumun incelenmesinde subjektif yöntem. (Çev.)

teorileri gerçekten ve eleştirici bir gözle incelemiş ve genel dünya tarihinin yığınlarca gerçekleri üstünde çalışmıştır. Marxist kaynaklarda sık sık rastlanan Darwin ile karşılaşma, bu fikri kuvvetle destekler. Darwin'in bütün eserleri neden bileşiktir? Mont Blanc yüksekliğinde koskoca kanıtların birbirine en sıkı bağlarla bağlı fikirlerin genelleştirilmesinden. Marx'ın buna benzer eseri hangisidir? Böyle bir eser yoktur. Marx'ın böyle bir eseri olmadıktan başka, Marx'çı edebiyatın büyüklüğü ve çok yayılmasına rağmen, böyle bir eser hiçbir Marxist kaynakta yoktur.»

Bütün bu tirad pek belirgin olup, **Kapital**'in ve Marx'ın halk tarafından ne kadar az anlaşıldığını görmemize yardım etmektedir. Marxizmin büyük kanıtlayıcı gücü önünde kendilerini güçsüz hissederek, Marx'ın önünde eğiliyor, onu methediyor, fakat aynı zamanda teorisinin asıl özünü dikkate almıyor ve sanki hiçbir şey olmamış sanısıyla «subjektif sosyoloji» türkülerini söylemekten geri kalmıyorlar. Bu vesileyle, Marx'ın ekonomi teorisi hakkındaki eserinde Kautsky'nin kendi kitabında vermiş olduğu çok isabetli bir epigrafi hatırlamadan geçemeyeceğiz :

Wer wird nicht eine Klopstock loben?
Doch wird ihn jeder lesen? Nein,
Wir wollen weniger erhoben
Und fleissiger gelesen sein!⁴

İşte, böyle! Bay Mihaylovski Marx'ı daha az methedip, eserlerini daha büyük bir dikkatle okumalı ya da, daha doğrusu, okudukları üstünde daha ciddi düşünmeliydi.

Bay Mihaylovski şöyle diyor : «Marx bize **Kapital**'de mantık gücüyle derin bilginin birleşmesine bir örnek veriyor». Bir Marxist «Bay Mihaylovski bu cümlede bize belâgatlı bir ifadeyle boş muhteviyatın birleşmesine dair bir örnek vermiştir» demektedir. Bu söz çok doğrudur. Gerçekten, Marx'ın bu mantık gücü kendini nerede göstermiş, ne gibi sonuçlar vermiştir? Bay Mihaylovski'nin yukarıdaki tiradını okurken insan bütün bu gücün kelimenin en dar anlamında «ekonomik teoriler»e yöneltmiş olduğunu sanabilir. Bay Mihaylovski Marx'ın kendi mantık gücünün gösterdiği ala-

(4) «Klopstock'u kim methetmez ki? Fakat herkes oturup okur mu onu? Hayır, bize az saygı gösterip yazdıklarımızı daha fazla okusunlar». (Çev.)

nın sınırlarının darlığını daha kesin olarak kaydetmek için, «en küçük ayrıntıları», «çalışkanlığı», «kimsenin tanımadığı teorisyenler» v.b. ifadeler üstünde ısrar etmektedir. Sanki Marx bu teorilerin kuruluşunda hiçbir önemli ve dikkate değer yenilik yaratmamış, ekonomi biliminin sınırlarını eski iktisatçıların zamanında olduğu gibi bırakmış, bunları genişletmemiş, bu bilimin kendi anlayışında «asla yeni» bir şey yaratmamıştır. Oysa, **Kapital**'i okumuş olan herkes bu savın hiç doğru olmadığını bilir. Bu vesileyle, Bay Mihaylovski'nin on altı yıl önce bayağı bir burjuva olan Bay Yu. Jukovski⁵ ile tartışırken Marx hakkında yazdıklarını hatırlamamak mümkün değildir. O zaman koşullar mı başkaydı, duygular mı daha tazeydi, bilmem, fakat herhalde o vakitler Bay Mihaylovski'nin yazdığı yazıların özü ve edası büsbütün farklıydı.

Bay Mihaylovski 1877 yılında şu düşüncede idi: «Marx kendi **Kapital**'i hakkında 'Bu eserin son hedefi bugünkü toplumun gelişme kanununu (aslında **Das Ökonomische Bewegungsgesetz** - hareketin gelişme kanunu) göstermekten ibarettir' diye yazmıştı. Eleştiricinin itirafına göre, pek mükemmel olan bu programı daha yakından inceleyelim. Bu program «bugünkü toplumun gelişmesi kanununu göstermek»ten ibarettir.

Bu formül bile bizi anlaşılması gerekli birkaç sorunla karşı karşıya koyar. Ondan önceki bütün iktisatçılar genellikle toplumdan söz ettikleri halde, Marx neden «modern» toplumu anlatıyor? «Çağdaş» kelimesini hangi anlamda kullanıyor, bugünkü toplumu ne gibi belirtilerle ayırıyor? Devamla, toplum hareketinin ekonomik kanunu ne demektir? Biz ekonomistlerden⁶ **-Russkoye Bogatstvo**'nun mensup olduğu çevredeki gazeteci ve iktisatçıların çok sevdikleri konulardan biri de budur- yalnız değerlerin üretiminin ekonomi kanunlarına bağlı olduğunu, bölüşümün ise politikaya, iktidar gücünün, aydınların ve benzerinin toplum üstündeki etkinin

(5) Lenin şu yazıyı hatırlatmak istiyor: N. K. Mihaylovski, «K. Marx, Yu. Jukovski'nin Muhakemesi Huzurunda,» *Oteçestveniy Zapiski*, No. 10 (Ekim 1877).

(6) «Ekonomizm» Rus Sosyal Demokrasi hareketinde On-Dokuzuncu Yüzyıl sonunda görülen bir eğilimdi. İşçi sınıfı eyleminin ekonomik mücadeleyle sınırlanmasını istiyordu; bu görüşe göre, siyasal mücadele liberal burjuvazinin işiydi. İşçi sınıfı partisi ve onun devrimci teorisinin bir rolü olacağını kabul etmiyorlardı. Bu görüşler proletarya üstünde burjuva etkisini kolaylaştırıyor, merkezî bir proleter partisinin kurulmasını geciktiriyordu. Lenin ekonomistlere karşı mücadelesine *Iskra* gazetesinde başladı ve *Ne Yapmalı?* (1902) adlı kitabında son ideolojik darbeyi vurdu. (Çev.)

niteliğine dayandığını işitmeğe alışmışız. Marx ise, toplum hareketinin ekonomik kanunlarından hangi anlamda söz ediyor ve bu kanunu doğa kanunu (**Naturgesetz**) diye hangi anlamda tanımlıyor? Birçok sosyoloğumuzun yığınlarca kâğıt doldurmak, toplum olayları alanının doğa ve tarih olayları alanından özellikle ayrıldığını ve buna göre de toplum olaylarının incelenmesi için sosyolojide bütünüyle ayrı bir «subjektif yöntem» uygulamak gerektiğini kanıtladıkları bir sırada, bunu nasıl anlamalıyız?

Bütün bu kuşklar doğal ve gerekli olarak ortaya çıkar ve **Kapital**'den söz ederken elbette yalnız tam bir cahillik bunları bir sessizlik içinde geçebilir. Bu sorunları aydınlatmak için ilkönce **Kapital**'in aynı önsözünden sadece birkaç satır iktibas edeceğiz :

Marx diyor ki : «Görüşüm ekonomik ve toplumsal biçimin gelişmesine doğal ve tarihsel bir süreç olarak bakmamdan ibarettir».⁷

Kapital'in, söylendiği gibi, ciddi olarak ve eşine ender rastlanan büyük bir mantık gücüyle ifade olunan ana fikrinin asıl burada bulunduğunu görmek için Önsöz'ün yukarda sözü edilen iki yerini bir karşılaştırmak bile yeterlidir. Marx yalnız tek bir «ekonomik toplum biçimi»nden, kapitalist biçimden söz ediyor. Bu, bir. İkincisi, Marx'ın, sonuçlara ulaşırken kullandığı yöntemi kaydedelim. Bu yöntem ,biraz önce Bay Mihaylovski'den işittiğim gibi, «önemli kanıtların dikkatle incelenmesi»nden ibarettir.

Şimdi, bizim subjektif filozofun maharetle yan çizmek istediği, **Kapital**'in bu ana düşüncesinin incelenmesine geçelim. «Ekonomik toplum biçimi» kavramı aslında neden ibarettir? Ve böyle bir toplum biçiminin gelişmesi nasıl ve neden bir doğal-tarihsel süreç olarak kabul edilebilir? İşte, önümüzde duran sorunlar bunlardır. Eski (Rusya için eski sayılmaz) iktisatçı ve sosyologların görüşüne göre, ekonomik toplum biçimi kavramının bütünüyle gereksiz olduğuna zaten işaret etmişim : Onlar toplumdan genel olarak söz ediyor, genellikle toplumun ne demek olduğu, bu toplumun amacının ve aslının neden ibaret bulunduğu v.b. hakkında Spencer ve onun gibilerle tartışaduruyorlar. Bu subjektif sosyologlar bu gibi tartışmalarında, toplumun amacının bütün üyelerine faydalar temin etmek olduğu, bundan dolayı adaletin şu ya da bu örgüt ya da sistem ideal bir örgüte uymadığı takdirde «Sosyoloji hayalle başlamalıdır» - subjektif yöntemin sahiplerinden biri olan Bay Mihay-

(7) Karl Marx, *Kapital*, C. I, s. xv. (Çev.)

lovski'nin bu sözü onların yöntemlerinin esasını mükemmel olarak ifade eder) normaldir ve bir kenara itilmelidir hükmünü gerektirdiği gibi savlardan faydalanırlar.

Örneğin, Bay Mihaylovski şöyle bir fikir ileri sürüyor : «Sosyolojinin asıl görevi insan doğasının şu ya da bu gereğinin tatmin edildiği toplumsal koşulları aydınlatmaktan ibarettir.»

Gördüğünüz gibi, bu sosyolog yalnız insan doğasını tatmin eden bir toplumla ilgilenmekte, fakat çoğunluğun azınlık tarafından esaret altına alınmasını mümkün kılan ve «insan doğası»na hiç de uygun olmayan olaylar üstüne kurulmuş toplum biçimlerine asla ilgi göstermemektedir. Aynı zamanda, bu sosyoloğun görüşüne göre, toplum gelişmesinin doğal ve tarihsel bir süreç olarak incelenmesinin sözünün bile edilmediğini görüyorsunuz. (Aynı Bay Mihaylovski şöyle bir fikir ileri sürüyor: «Bir şeyin arzu edilir ya da edilmez oluşuna hükmettikten sonra şu ya da bu ideallerin gerçekleşmesine, bu arzu edilenin gerçekleştirilmesini elverişli koşulları bulduğu gibi, arzu edilmeyen şeyin de ortadan kaldırılmasına yardım edecek araçları bulmalıdır»). Hattâ, gelişmenin sözü bile edilemez, yalnız «arzu edilen» şeyden türlü biçimlerde sapma, bunların «noksanları» hakkında birşeyler söylenebilir ki, bunlar tarihte...insanların akıllı olmadığından, insan doğasının ne gibi şeylere ihtiyaç duyduğunu iyi anlamadığından, bu gibi akılcı sistemlerin gerçekleştirilmelerine elverişli koşulların nasıl meydana getirildiklerini bilmediklerinden ileri gelir. Açıktır ki, Marx'ın ekonomik toplum biçiminin gelişmesinin doğal-tarihsel süreci hakkındaki ana fikri sosyoloji diye adlandırmak iddiasında bulunan bu çocukça ahlâkı kökünden sarsmaktadır. Fakat Marx bu ana fikri nasıl hazırlamıştır? O, bunu toplum hayatının türlü alanlarından ön plâna ekonomik alanı almak sayesinde, bütün öteki ilişkileri belirleyen esas ilk ilişki olmak itibarıyla «üretim ilişkileri»ni bütün toplumsal ilişkilerden ayırmakla elde etmiştir. Marx bu sorun hakkındaki görüşlerinin seyrini şöyle anlatmaktadır :

«İçime düşen kuşkuları gidermek için giriştiğim ilk iş Hegel'in hukuk felsefesini eleştirir bir biçimde incelemektir... Araştırmam beni şu sonuca ulaştırdı: Hukuk ilişkileri de, siyasal biçimler gibi, yalnızca hukuksal ve siyasal esaslara dayanarak incelenemez ve sonuç çıkarılmaz; onları insan ruhunun genel gelişmesi denilen şeyle izah etmek ve sonuç çıkarmak olasılığı çok daha azdır. Bunların toplamı Hegel'in On-sekizinci Yüzyılda İngiliz

ve Fransız yazarlarını örnek tutarak 'mülkî toplum' diye adlandırdığı yalnız hayatın maddî ilişkilerinde kökleşmiş bulunuyor. Ve bir toplumun anatomisi siyasal ekonomide aranmalıdır... Elde ettiğim genel sonuçlar... kısaca şöyle özetlenebilir: İnsanlar toplumsal üretim sırasında belirli ilişkilere girerler... Bu üretim ilişkileri maddî üretim güçlerinin belirli gelişme seviyelerine bağlıdır. Bu üretim ilişkilerinin toplamı toplumun ekonomik yapısının gerçek esasını meydana getirmektedir ki, siyasal ve hukuksal üst-yapı bunun üstünde kurulduğu gibi, toplumsal bilincin belirli biçimleri de buna uygun olur. Dolayısıyla, üretim biçimi hayat sürecinin toplumsal, siyasal ve gerçekten manevî süreçlerini saptar. Onların varlığı insanın bilincine bağlı olmadıktan başka, tam karşıt, yani insan bilinci bunlara bağlıdır. Fakat üretim güçleri... üretimin belirli bir aşamasında insanların birbirleriyle olan üretim ilişkileriyle çatışır. Bundan dolayı onlar üretim ilişkilerinin hukuksal ifadesiyle de, yani mülkiyet sistemiyle de çelişir duruma gelirler. Bu ilişkiler üretim güçlerinin gelişmesi biçiminden çıkarak bir çıkmaza girerler. İşte o zaman bir toplumsal devrim çağı başlar. Ekonomik dayanağın değişmesiyle onun üstündeki bütün üst-yapı da oldukça çabuk değişir. Bu devrimlerin incelenmesinde, doğa bilimlerine özgü kesinlikle saptanabilecek olan üretim koşullarındaki maddî değişiklik ile içinde çatışma fikrinin insan bilincine girdiği ve bu çatışma ile ilgili mücadelenin yürütüldüğü hukuksal, siyasal, dinsel, estetik ve felsefî, tek sözle ideolojik biçimlerdeki değişiklik arasında daima kesin bir fark gözetmek gereklidir. Bir insan için onun kendisi hakkında ne düşündüğüne dayanarak hüküm vermemiz gibi, her değişiklik dönemi hakkında da o devrin kendi bilincine göre hüküm verilemez: tam aksine, bu bilinci maddî hayatın çelişileriyle, üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki çelişiyi anlatmak gerekir... Genellikle, Asyatik, ilkel, feodal ve modern burjuva üretim biçimi toplumun ekonomik oluşum tarihinde o sayıda aşamalar olarak ele alınabilir.»⁸

Sosyolojide bu maddecilik fikri kendiliğinden dâhiyane bir fikirdi. Kuşkusuz, bu sırada sadece bir varsayımı, fakat tarihsel

(8) Karl Marx, *Selected Works*, C. I, 1935, s. 355-357. (Çev.)

ve toplumsal sorunlara ilk kez bütünüyle bilimsel bir yaklaşım olasılığı yaratıyordu. Sosyologlar, bugüne değin, en basit ve üretim ilişkileri gibi en önemli ilişkileri inceleme derecesine ulaşamayarak, doğrudan doğruya siyasal ve hukuksal biçimlerin incelenmesine kalkıyorlardı. Bu biçimlerin belirli bir zamanda insanlığın şu ya da bu fikrinden doğduğu gerçeğiyle karşılaşmış burada durmak zorunda kalıyorlardı. Toplumsal ilişkiler insanlar tarafından sanki bilinçli olarak kuruluyorlardı. Fakat (hayalci sosyalizmin bütün sistemlerinde etkisi kuvvetle görülen) **Contrat Social**⁹ fikrinde tam anlamıyla ifadesini bulan bu sonuç tarihsel gözlemlere bütünüyle karşıydı. Her zaman olduğu gibi, şimdi de, toplumun üyeleri, içinde yaşadıkları toplumsal ilişkilerin toplamını bir ilkenin egemen olduğu kesin ve bütün birşey olarak düşünmüyorlar. Tam aksine, insanlar bu ilişkilere bilinçsiz olarak uyarlar ve onların belirli tarihsel toplum ilişkileri olarak o kadar az farkındadırlar ki, örneğin, yüzyıllardır içinde yaşadıkları değişim ilişkileri bile ancak son zamanlarda ortaya çıkarılmıştır. Maddecilik insanın bu gibi toplumsal fikirlerinin kaynağı hakkında incelemeyi derinleştirerek bu çelişiyi ortadan kaldırmıştır; fikirlerin seyrinin maddî olayların seyrine bağlı olduğu hakkında maddecilerin elde ettiği sonuç, bilimsel psikoloji ile uzlaşma olanağı olan tek sonuçtur. Üstelik, bu varsayım başka bir açıdan da sosyolojiyi ilk kez bilim derecesine yükseltmiştir. O zamana kadar, sosyologlar karmaşık toplum olayları arasında önemli olayları önemli olmayanlardan ayırmada güçlük çekmekteydiler (bu, sosyolojide subjektivizmin kökünü teşkil eder) ve böyle bir ayırım için objektif bir ölçü bulamıyorlardı. Maddecilik, toplumun yapısı olan «üretim ilişkileri»ni ön plâna sürmekte ve sosyolojide uygulanması subjektivistler tarafından inkâr edilen bilimsel tekrar ölçüsünü bu ilişkilere uygulama olanağı vermek-

(9) «Toplumsal Andlaşma» teorisi, devletin ve hukukun kökeninin anlatımında, halkın yöneticilerle anlaşmaya bilinçli olarak vardığını ileri süren «idealist» bir doktrindir. Bu teoriye göre, devletten önce «herkesin herkese karşı» devamlı bir savaşı vardır. İnsanlar bu «doğal duruma», bu kısıntısız özgürlüklerine son vererek, kendilerini, mallarını ve kişisel haklarını korumak amacıyla andlaşmalar yapmışlardır. Devletin bu andlaşmalar yoluyla ortaya çıktığına dair ilk görüşler M. Ö. Beşinci Yüzyılın Çin düşünürü Mo Tzu, sofistler, Sokrates ve Epikürüs'te görülmekte, daha sonra On-Yedinci Yüzyıldan itibaren, burjuvazinin feodalizme ve mutlakiyete karşı güçlenmesi sonucu (Hobbes, Gassendi, Spinoza, Locke ve Rousseau ile) gelişmiştir. Bu teorideki burjuva sınırlar, en çok bir «doğa» kuralı olarak kabul edilen özel mülkiyetin devamlılığı ve halk arasındaki ekonomik eşitsizliğin mâzûr gösterilmesidir.

le, tam objektif bir ölçü bulmuş oldu. Subjektivistler yalnız ideolojik toplumsal ilişkilerle (yâni, biçimleşmeden insan bilincinden geçen ilişkilerle*) yetinirken çeşitli ülkelerin toplum olaylarındaki tekrar ve düzenliliği farkedemediler ve onların bilimi, olsa olsa olayların anlatımından, malzeme toplamaktan ibaret kaldı. Maddî toplumsal ilişkilerin (yâni, insanların bilincinden geçmeksizin meydana gelen ürünlerin değişimi, toplumsal üretim ilişkilerinin varlığından haberdar bile olmaksızın insanların giriştikleri üretim ilişkilerinin) incelenmesi birdenbire, burada, tekrar ve düzenliliği görme ve çeşitli ülkelerdeki ilişkileri bir esas **toplumsal biçim** anlayışı içinde genelleştirmek olanağı verdi. Yalnız, böyle bir genelleştirme toplumsal ilişkilerin tasvirinden (ve ideal açıdan değerlendirmekten) onların derin bilimsel incelenmesine geçme olanağı verdi; bu inceleme de, örneğin, bir kapitalist ülkeyi ötekenden ayıran yanları meydana çıkarıp, bütün kapitalist ülkelere özgü genellemelerin incelenmesini mümkün kıldı.

Üçüncü ve son olarak, bu varsayımı, ilk kez, toplumsal ilişkilerin üretim ilişkileriyle ve üretim ilişkilerinin üretim güçleriyle anlatımı bize toplum biçimlerini bir doğal-tarihsel süreç olarak tasavvur etmemiz için sağlam bir esas verdiğinden dolayı da, **bilimsel** sosyolojinin ortaya çıkması olanağını yarattı. Oysa, anlaşılıyor ki, böyle bir görüş olamadan, toplumsal bir **bilim** de olamaz. (Subjektivistler, örneğin, tarih olaylarının kanunlara bağlı bulunduğunu kabul etmekle birlikte, kendilerini insanın toplumsal fikirlerini ve amaçlarıyla sınırlayarak ve fikir ve hedefleri maddî toplumsal ilişkilere indirgeyememelerinden ötürü, bu olayların gelişmesini doğal tarihsel bir sürece bağlayamamaktadırlar).

1840 yıllarında bu varsayımı ileri sürmüş olan Marx malzeme-yi kanıtlara dayayarak (**nota bene**) incelemeğe başladı. Marx toplumsal ekonomik biçimlerden birini —mal üretimi sistemini— ele alıp (en az yirmi beş yıldır incelemekte olduğu) geniş bilgiye dayanarak bu üretim biçiminin işlemekte ve gelişmekte olan kanunlarının incelenmesini en ayrıntılı bir biçimde vermektedir. Bu inceleme yalnızca bir toplumun üyeleri arasındaki üretim ilişkileriyle yetiniyor. Marx meseleyi, bu üretim ilişkilerinin dışında kalanların hiçbirine dayanmaksızın aydınlatmak için, bir toplumsal mal üretimi örgütünün nasıl geliştiğini, kapitalist üretim biçimine ne yoldan çevrildiğini (artık üretim ilişkilerinin çerçevesinde) birbirine

(*) Tabii, her zaman, «toplumsal ilişkiler» bilincini kastediyoruz, başka bir şey değil (V. I. L.).

karşıt burjuva ve proleter sınıflarının yaratılışlarına meydan vererek toplumsal emeğin verimliliğinin nasıl arttığıının ve böylece kapitalist biçimin dayanaklarına amansızca karşı olan bir unsurun ortaya çıkmasına nasıl yardım ettiğini görmek için bize olanaklar sağlamaktadır.

Kapital'in iskeleti böyledir. Fakat asıl önemli olan şu ki, Marx yalnız bu iskeletle yetinmeyerek, kelimenin basit anlamıyla, kendini «ekonomi teorisi» ile sınırlamayarak, belirli bir toplumsal biçimin kuruluşunu ve gelişmesini **yalnız** üretim ilişkileriyle **izah etmekle**, her zaman ve her yerde bu üretim ilişkilerine uygun olan üst kurumu da yakından incelemiş, bu iskelete et ve kan vermiştir. **Kapital'in** bu büyük başarısının nedeni bir «Alman ekonomisti»nin bu kitabının bütün kapitalist toplum biçiminin, günlük görünüşüyle birbirine karşıt sınıflara özgü üretim ilişkilerinin gerçek toplumsal görünümüyle, kapitalist sınıfın egemenliğini koruyan burjuva siyasal üst-yapısının, eşitlik, özgürlük v.b. burjuva idealleri, burjuva aile ilişkilerini okuyucuya canlı bir biçimde gösterebilmesindedir. Açık olarak görülecektir ki, Darwin ile karşılaştırma son derece doğrudur: **Kapital** «birbirine sıkıca bağlı olan bir takım genelleştirici fikirlerin doğru malzeme üstüne bir çeşit Mont Blanc gibi yükselmesi»nden başka bir şey değildir. Bazıları **Kapital'i** okurken bu genelleştirici fikirleri farkedememişlerse, Marx'ın bunda bir suçu yoktur, çünkü Marx bu fikirleri, gördüğümüz gibi, önsözünde bile göstermiştir. Ve dahası var: bu karşılaştırma yalnız (bilinmeyen nedenlerden ötürü Bay Mihaylovski'yi pek ilgilendiren) dış yönden değil, iç yönden de doğrudur. Darwin'in hayvan ve bitkilerin değişmez «Tanrı tarafından yaratılmış» rastlantıdan doğan ve aralarında bağ olmadığı görüşüne son vererek cinslerin değiştiğini, aralarında soy ilişkisi bulunduğunu ilk kez saptayarak biyolojiyi bir bilim temeli üstüne oturtması gibi, Marx da (toplumun ya da hükûmetin iradesiyle her türlü değişikliğe yol açan, rastlantıyla türeyen ve değişen bir mekanik kişiler aracı olduğu görüşünü sona erdirmiş ve belirli üretim ilişkilerinin toplamını meydana getiren toplumsal-ekonomik biçim kavramını saptayarak bu biçimlerin gelişmesinin bir doğal-tarihsel sürece bağlı olduğunu meydana çıkarıp sosyolojiyi ilk kez bilimsel bir temele dayandırmıştır.

Şimdi —**Kapital'in** ortaya çıkışındanberi— tarihin maddeci görüşü artık bir varsayım değil, bilimsel yoldan ispatlanmış bir nazariyedir. Ver herhangi bir toplumsal biçimin —özellikle herhangi bir ülkenin, halkın ya da sınıfın v.b. yaşayış biçimi değil, asıl bu

toplumsal biçimin— yaşama ve gelişmesini bilimsel yoldan izah edebilecek başka bir deneme yapıncaya kadar, «önemli kanıtları», maddeciliğin yaptığı gibi, bir düzene oturtabilecek, belirli bir biçimin canlı görüntüsünü aynen onun gibi vererek, ciddi ve bilimsel izah edebilecek bir deneme yapıncaya kadar, tarihte maddeci görüş toplum bilimleriyle eş anlama gelecektir. Maddecilik, Bay Mihaylovski'nin sandığı gibi, «tarihin başlıca bilimsel kavramı» değil, fakat tarihin tek bilimsel kavramıdır.

Ve şimdi, **Kapital**'i okuduktan sonra bu kitapta maddeciliği bulamadıklarını söyleyen kimselerin bulunması gibi eğlenceli bir şey düşünebiliyor musunuz? Bay Mihaylovski içten gelen bir şaşkınlıkla bir de, «nerede o maddecilik?» diye soruyor.

Bay Mihaylovski **Komünist Manifestosu**'nu da okumuş ve hukuksal, siyasal, aile, dinsel ve felsefi olsun, modern sistemlerin izahının maddeci olduğunu farkedememiştir. Sosyalist ve Komünist teorilere yöneltilen eleştiriler bile köklerini belirli üretim ilişkilerinde aramakta ve bulmaktadırlar.

Bay Mihaylovski **Felsefenin Sefaleti**'ni de okumuş, fakat Proudhon sosyolojisinin maddeci açıdan incelendiğini, Proudhon tarafından ileri sürülen en çeşitli tarih sorunlarının çözümü hakkındaki eleştirinin de maddeci esaslara dayanarak yürütüldüğünü ve yazarın bu gibi sorunların çözümünde kanıt aramak için nereye başvurulması gerektiğine dair gösterilen yolların hep üretim ilişkilerine bağlandığını farkedememiştir.

O Kapital'i de okumuş ve önünde bilimsel inceleme örneği herkesçe kabul edilmiş maddeci yöntemine uygun, herkesçe kabul edilmiş olup daha başarılısı ortaya konmamış olan bir toplum biçiminin —hem de en karmaşık bir toplum biçiminin— bulunduğunu farkedememiştir. Bir de oturup «Acaba Marx tarihin maddeci anlayışı hakkındaki kendi görüşünü hangi eserinde yazmıştır?» sorusu üstünde o koca beyniyle derin düşüncelere dalıyor.

Marx'ı biraz tanıyan bu soruya «Marx tarih hakkındaki maddeci görüşünü hangi eserinde açıklamamıştır?» gibi başka bir soruyla cevap verirdi. Fakat Bay Mihaylovski Marx'ın maddeci incelemelerini, herhalde bunlar ancak Kareyev ya da buna benzer biri tarafından yarı tarihsel-yarı sofistیک bir eserinde «ekonomik maddecilik» başlığı altında sınıflandırılır ve dizinde gereği gibi belirtilirse öğrenecektir.

Fakat en tuhafı şu ki, Bay Mihaylovski Marx'ı «tarihsel süreçle ilgili bütün bilinen teorileri gözden geçirmemiş» (!) olmakla

suçluyor. Bu gülünç, gerçekten. Bu teorilerin onda-dokuzu acaba neden ibarettir? «Toplum nedir?» «Gelişme nedir?» v.b. gibi (mahsus Bay Mihaylovski'nin kalbine ve aklına yatkın örnekler veriyorum) denemeye bağlı olmayan, **a priori**, soyut hükümlerden mi ibarettir? Fakat bu teoriler sırf var olduklarından ötürü gereksizdirler, dayandıkları yöntemlerden, bütünüyle, metafizik özelliklerinden ötürü gereksizdirler. Çünkü, 'toplum nedir, gelişme nedir?' diye sorarak başlamak işi yanlış taraftan tutmaktır. Henüz hiçbir toplum biçimini özel olarak incelemediğiniz, giderek bu kavramın neden ibaret olduğunu saptamadığınız, hiçbir toplumsal ilişkinin gerçek ciddi incelemesine, tarafsız incelemesine yanaşmadığımız hâlde, toplum ve gelişme kavramlarını genel olarak nereden bileceksiniz? Bu tutum bütün bilimlerin başlangıç noktası olan metafiziğin göstergesidir: kanıtların incelenmesine yanaşmayı beceremeyince daima **a priori** olarak, semeresiz kalmağa mahkûm genel teoriler uydurulur. Metafizik-kimyacı, kimya sürecini gerçekten incelemeyi başaramadığı zamanlar kimyevî birleşmelerin ne gibi bir kuvvet olduğu hakkında teoriler icat ediyor, metafizik-biyolog hayatın ve hayat gücünün ne olduğunu anlatıyor, metafizik-psikolog da ruhun özelliğini araştırıyordu. Yönetimin ta kendisi saçmaydı. Özellikle psişik süreçleri anlatmadan ruh ile ilgili sanılarda bulunulamazdı: burada gelişme ruhun özelliği hakkında genel teoriler ve felsefî düşünceleri bir yana bırakarak, herhangi bir psişik süreci belirleyen gerçeklerin incelenmesini bilimsel bir zemine oturtmayı bilmek olmalıdır. Ve bundan ötürü, Bay Mihaylovski'nin suçlaması da bütün ömrünü ruhun ne olduğu sorunu hakkında (psikoloji süreçlerinin hiçbirini, hattâ bunlardan en basitini bile doğru anlatamayan) «incelemeler»de bulunan bir metafizik-psikoloğun, bir bilimci psikoloğu ruh hakkındaki bütün teorileri incelememiş olduğundan dolayı suçlamağa kalkışmasını andırıyordu. Bu bilimsel psikolog ruha dair felsefî teorileri bir kenara koyup doğrudan doğruya psikoloji olaylarının maddî çevresine dair, örneğin diyelim ki, sinir sisteminin incelenmesine başlamış ve sorunun şu ya da bu psikolojik sürecin ya da süreçlerin incelenmesini yapmış, anlatımını vermiştir. İşte, metafizik-psikoloğumuz bu eseri okuyup övüyor: süreç iyi anlatılmış, kanıtlar iyi incelenmiş, diyor. Fakat gene de memnun kalmıyor. Bu bilim adamının psikolojiye verdiği baştan sona yeni kavramları, bilimsel psikolojiyle ilgili özel yönetiminden söz eden etraftaki kişileri işiterek, heyecanlı heyecanlı, «özür dilerim» diyor ve kızgınlıkla «özür dilerim» diye ekliyor: «Bu yöntem hangi eserde açıklanıyor? Şu kitaba bak,

'baştan aşağı gerçek.' 'Ruha dair bütün bilinen felsefî teoriler'in gözden geçirildiği hakkında hiç bir iz yok, hiç de uygun değil bu.»

Aynı biçimde, **Kapital**'de, toplumun ne olduğu hakkında dene-ye bağlı olmayan düşüncelerin semeresiz kaldığını görmeyen, bu gibi yöntemlerin incelenmesi ve anlatımını toplum kavramına yar-dım edeceği yerde bir İngiliz esnafının burjuva fikirlerinin ya da bir Rus demokratinin gûya sosyalist fikirlerinin sokulmasına yol aç-maktan başka bir şey olmadığını farkedemeyen bir metafizik sos-yolog için de uygun değildir. Bütün bu felsefî-tarihsel teoriler de, en iyisinden kendi zamanlarının toplumsal fikir ve ilişkilerinin bi-rer belirtisi olup, birkaç da olsa, gerçek «insan doğasına uygun olanlar» değil, toplum ilişkilerine bir parçacık bile anlayış getir-memekte ve sabun köpükleri gibi patlayıp sönmektedirler. Marx'ın bu noktada ileri doğru attığı büyük adım genellikle toplum ve ge-lişme hakkındaki bütün bu düşünceleri bir kenara atarak **bir** top-lum ve **bir** gelişmenin, yâni kapitalist toplumun ve gelişmesinin **bi-limsel** bir incelemesini vermiş olmasıdır. Ve Bay Mihaylovski onu sondan değil de baştan başladığından, sonuçlardan değil de kanıt-ların incelenmesinden başladığından, genellikle toplumsal ilişkilere-in özelliğiyle ilgili genel teoriler değil de, belirli tarihsel süreç içinde toplum ilişkileriyle başladığından ötürü suçluyor! Ve soru-yor: «Uygun eser nerede?» Vay, derin fikirli subjektif sosyolog!!

Subjektif düşünürümüz endişesini maddeciliğin nerede, hangi çalışmada ispatlandığı noktasıyla sınırlamış olsaydı, bu yan bir fe-lâket olurdu. Fakat tarihin maddeci anlayışının ispatlanmasına de-ğil, hattâ onun ifade edilmesine bile hiçbir yerde rastlanmadığı hal-de (ve belki de sırf bu yüzden), bu doktrine hiç bir zaman ileri sürmediği savları yüklemekle işe başlıyor. Marx'ın tarih hakkında büsbütün yeni bir görüş meydana atmış olduğuna dair Blos'tan ik-tibas olarak, Bay Mihaylovski, hiç sıkılmadan, bu teorinin «insan-lığın kendi geçmişini aydınlatmış olduğunu», «insanlığın bütün (!) geçmişini izah etmiş» olduğunu v.b. savlarda bulunduğunu yazmış-tır. Bu, baştan sona yalandır! Teori yalnızca kapitalist toplum bi-çimini izah ettiği savındadır; o kadar. Maddeciliğin bir toplumsal biçimin incelenmesi ve izahına uygulanışında bu derece parlak so-nuçlar vermesiyle tarihte maddecilik yalnızca bir varsayım olmak-tan çıkması ve bilimsel bakımdan deneyden geçmiş bir teori olma-sı doğaldır: bazı hayvan ve bitki cinslerinin nasıl değiştiğini kesin-likle bilmek henüz mümkün değilse de, yeteri kadar sayıda örnekle-lerle ispatlanmış olan değişim fikrinin bütün biyolojiye uygulan-ması gibi, böyle bir yöntemin, özel bir araştırma ve ayrıntılı bir ince-

lemeden gelmemiş olduğu halde, öteki toplumsal biçimleri de kapsaması gereklidir. Ve bu değişim teorisi cinslerin «bütün» tarihini anlatma iddiasında olmayıp, fakat yalnızca bu izahın yöntemini bilimsel bir esasa dayandırması gibi, tarihte maddecilik de herşeyi izah ettiğini hiçbir zaman ileri sürmemiş, fakat yalnızca tarihin anlatımında, Marx'ın bir deyimiyle (**Kapital**) «tek bilimsel» yöntemi göstermiş olduğu iddiasındadır. Bay Mihaylovski'nin ne kadar derin, ciddi ve nazik tartışma yöntemleri kullandığını tarihte maddeciliğe, «herşeyi izah etmek» ve «bütün tarih kilitlerini açacak anahtar» bulmak gibi (Mihaylovski'nin yazılarıyla ilgili olarak yazdığı «Mektup» unda Marx'ın hemen ve kesin biçimde reddettiği) savları yakıştıarak Marx'ı önce tahrif etmesi, sonra da kendisinin uydurduğu bu savlarla oyunlar çevirip sonunda maddecilerin anladığı anlamda siyasal ekonominin «daha henüz yaratılacak olan» ve «ondan aldığımız herşey» kapitalist toplumun tarihinden «ibaret olduğu» hakkında Engels'in fikrini olduğu gibi iktibas ettikten sonra—bu kez kendi sözleriyle nakletmeyip iktibas ettiğinden olduğu gibi diyoruz—«ekonomik maddeciliğin alanının bu sözlerle bir hayli daraltılmış olduğu» sonucunu çıkarmasından anlayabiliriz. Marifetlerin bu türlüünün göze çarpmayacağını sanmak için insanın ne denli safdil ya da ne türlü düzenbaz olması gerekir! Önce Marx'ı tahrif ediyor, kendi icadı olan uydurmaları geveleyip duruyor, daha sonra bazı fikirleri aynen aktarıyor ve şimdi de utanmadan bu fikirlerle ekonomik maddeciliğin kapsamının daraldığını ileri sürmeğe kalkıyor.

Bay Mihaylovski'nin oyununun özelliği ve kalitesinin ne olduğu şu örnekten de anlaşılabilir: «Marx onları» —yâni ekonomik maddecilik teorisinin esaslarını— «ispatlamamıştır» diyor Bay Mihaylovski. «Gerçekten, Marx, Engels ile birlikte, felsefi-tarihsel ve tarihsel-felsefi nitelikte bir eser yazma düşüncesindeydi, hattâ yazmıştı da (1845-1846), fakat bu eser hiçbir zaman yayınlanmamıştır. Engels der ki : '[Bu eserin] bitmiş olan bölümü tarihin maddeci anlayışının açıklanması olup, iktisat tarihi alanındaki bilgimizin zamanla ne kadar az olduğunu gösteriyor'.¹⁰ «Öyleyse,» diyor Bay Mihaylovski, «bilimsel sosyalizmin ana noktaları ve ekonomik maddecilik teorisi **Manifesto**'da, yazarlarından biri böyle bir iş için gerekli bilgilerin henüz zayıf olduğunu itiraf ettiği bir sırada, keşfedilmiş ve ileri sürülmüştür.»

Ne güzel bir eleştiri, değil mi? Engels ekonomi «tarih»ine ait bilgileri henüz az olduğundan «genel» bir tarihsel-felsefi nitelik-

(10) Frederick Engels, *Ludwig Feuerbach*. (Çev.)

teki eserlerini bastırmadıklarını söylüyor. Bay Mihaylovski bunu «bilimsel sosyalizmin ana noktaları»nın açıklanması, yâni **Manifesto**'da zaten ileri sürülmüş olan «burjuva» sisteminin bilimsel eleştirisi gibi «bir iş için» bilgilerinin zayıf olduğu anlamına alıyor. İkisinden biri: Bay Mihaylovski ya bütün tarih felsefesini kavrama teşebbüsüyle burjuva rejimini bilimsel yönden izah etmek arasındaki farkı anlayamıyor ya da Marx'ın ve Engels'in bilgilerinin siyasal ekonomiyi eleştirmek için yeterli olmadığını sanıyor. Ve ikinci durumda bu bilgi eksikliğini varsayabilmek için ileri sürdüğü nedenleri ve kendi değişiklik ve eklemelerini bize açıklamaması büyük bir gaddarlık. Marx ve Engels'in tarihsel-felsefî bir çalışma yayınlamamaları, var güçlerini bir toplumsal biçimi incelemeye hasretmeleri bilimsel bakımından ne denli dikkatli olduklarını gösterir, o kadar. Bay Mihaylovski'nin bunu Marx ve Engels'in görüşlerini, kendi itiraflarınca, ayrıntılı olarak sunacak bilgiye hâiz olmadıkları biçiminde ufak bir değişiklikte yorumlaması ne akıl, ne de namus duygusu bulunduğunu gösteren bir tartışma yönteminden başka birşey değildir.

İşte, bir örnek daha :

Bay Mihaylovski diyor ki : «Ekonomik maddeciliği bir tarih teorisi olarak ispatlamada Marx'ın ikizi olan Engels daha çok gayret göstermiştir. Bunun hakkında **Morgan'ın Araştırmaları Işığında (im Anschluss) Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni** adlı özel bir tarih çalışması da yapmıştır. Bu **Anschluss** sözü önemlidir. Amerikalı Morgan'ın kitabı Marx ve Engels ekonomik maddecilik ilkelerini açıkladıklarından çok yıllar sonra ve ondan bütünüyle bağımsız olarak ortaya çıkmıştır.» Ve böylece, «ekonomik maddecilerin kendilerini bu kitapla birleştirdiklerini» ve tarihten önceki zamanlarda sınıflar arasında mücadele olmadığına göre, maddî değerlerin üretilmesine ek olarak, ilkel dönemde emek üretimi halâ son derece gelişmemiş durumdayken önemli bir rol oynayan insanın kendinin de üremesi, yâni zürriyeti tarihin maddeci kavramı formülüne bir «değişiklik» olarak sunduklarını görüyoruz.

Engels diyor ki : «Morgan'ın büyük hizmeti Kuzey Amerikalı Hintliler arasında cinsiyete dayanan gruplarda en eski Yunan, Roma ve Alman tarihiyle ilgili olup, bugüne kadar çözümlenememiş olan en önemli anahtarları bulup çıkarmasıdır.» Bay Mihaylovski bu vesileyle şunu söylüyor :

«Ve böylece, 1840'ların sonunda, Darwin'in teorisi modern doğa bilimleri için ne yenilik getirmişse, tarih bi-

limleri için de bütünüyle yeni, maddeci ve gerçekten bilimsel bir tarih kavramı keşfedildi ve ilân olundu».

Fakat bu kavram —Bay Mihaylovski bir kez daha tekrarlıyor— bilimsel bakımdan ispatlanmamıştır.

«Geniş ve çeşitli malzemeye uygun olup olmadığına hiç bakılmadıkdan başka (**Kapital** «uygun» eser değil herhalde: yalnızca gerçekler ve güç araştırmalardan ibaret), öteki felsefî tarihsel sistemlerin eleştirisi ve kendi bakımından bile yeteri kadar esaslandırılmamıştır.»

Engels'in kitabı —**Herrn E. Dührings Umwälzung der Wissenschaft**¹¹— «yalnızca gelişi-güzel yapılmış zeki çabaları» temsil etmektedir ve Bay Mihaylovski bu «zeki çabalar» «ütopyalarla başlayan» sosyolojilerin boşluğunu göstermiş olmalarına ve bu kitap siyasal ve hukuksal sistemlerin ekonomik sistemleri belirlediğini ileri süren ve **Russkoye Bogatstvo**'nun gazeteci beyleri tarafından pek benimsenen «kuvvet teorisi»nin ayrıntılı bir eleştirisini içermesine rağmen, bu çalışmada ele alınan çok sayıda ana sorunları bütünüyle yok saymayı mümkün görüyor. Kuşkusuz, eserde maddeci açıdan ele alınmış olan bir tek sorunu bile ciddi bir incelemeden geçirmektense, anlamsız birkaç söz söylemek çok daha kolaydır. Tehlikesizdir de —çünkü sansür bu kitabın çevrilmesine herhalde hiçbir zaman izin vermeyecektir ve Bay Mihaylovski buna, kendi subjektif felsefesine hiçbir tehlike gelmeden, zekice bir iş de yebilir.

Marx'ın **Kapital**'i hakkındaki (dilin insana kendi düşüncesini gizlemek ya da boş bir şeyi düşünce biçiminde sunmak için verdiği) söyleyen atasözüne bir örnek) fikri daha anlamlı, daha ibret vericidir :

«**Kapital**'de çok parlak tarih sayfaları vardır, FAKAT (şu «fakat»in buraya oturduğundaki güzelliğe bak! Aslında, «fakat» de değil, Rusçaya çevrildiğinde '**Uşi vişye İbanye rastut**'**, olan ünlü '**mais**'dir bu), kitabın hedefinden de anlaşılacağı gibi, bunlar tek ve belirli bir tarih dönemiyle ilgilidir; bunlar ekonomik maddeciliğin esas fikirlerini ortaya koymaktan çok belirli bir grup tarih olaylarının ekonomik yanıyla uğraşır.»

(11) *Herr Eugen Dühring'in Bilimde Devrimi* (Anti-Dühring). (Çev.)

(**) «Zavallı elinden geleni yapıyor».

Başka bir deyimle, —yalnızca kapitalist toplumun incelenmesine ayrılan— **Kapital** bu toplumun ve üst-yapısının maddeci bir izahını yapar, «FAKAT» Bay Mihaylovski bu inceleme hakkında hiçbir şey söylememeyi tercih ediyor. Görüyorsunuz ki, yalnızca «bir» dönemle ilgili, oysa Bay Mihaylovski bütün dönemleri kucaklamak istiyor, hiçbirini hakkında pek bir şey söylemeden kucaklamak. Kuşkusuz, özünde bunların hiçbirini tartışmadan bütün bunları kucaklama hedefine yalnız bir yoldan ulaşılabilir — genel birkaç söz ve «parlak» fakat boş lâf ebeliği. Ve bunda Bay Mihaylovski ile boy ölçüşebilecek de yoktur. Anlaşıldığına göre, Marx «Ekonomik maddeciliğin esas fikirlerini ortaya koymaktan çok belirli bir grup tarih olaylarının ekonomik yanıyla» uğraştığından Marx'ın araştırmalarının özünü (ayrıca) ele almağa gerek yokmuş. Ne derinlik! «Ortaya koymuyor» da, yalnızca «uğraşıyormuş.» Kelime oyunları ile hilebazlık ne kolay! Örneğin, Marx eşitlik, serbest anlaşma ve törenlerle yönetilen devletin benzer dayanakları emtia üreticileri arasındaki ilişkilere bağlı olduğunu kaç kezdir gösterirken-bu nedir? Maddeciliği ortaya mı koyuyor, yoksa «yalnızca» bu konuyla «uğraşıyor» mu? Feylezofumuz kendine özgü alçak gönüllülüğüyle sorunun özüne değinen bir cevap vermekten kaçınarak parlak sözler edip hiçbir şey söylememe «kurnaz çabaları»ndan doğrudan doğruya sonuçlar döktürme yoluna gidiyor.